

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Факультет романо-германської філології
Кафедра педагогіки

ДИПЛОМНА РОБОТА
*«Організаційно-педагогічні засади
професійної орієнтації студентів бакалаврату»*

The Organizational and Pedagogical Bases of BA's Professional Career Guidance
на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

Виконала: студентка 2 курсу,
очної форми навчання
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
спеціалізації «Освітній менеджмент
у вищій школі»
Шхалахова Надія Олександрівна
Керівник: к.пед.н., доц. Рябенко М.І.
Рецензент: д.пед.н., професор Богданова І.М.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ від

Завідувач кафедри

_____ Цокур О.С.

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК №6

Протокол № від

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

_____ Князян М.О.

(підпис)

Одеса, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	9
1.1 Теоретичний аналіз основних понять дослідження	9
1.2 Теоретичний аналіз організаційно-педагогічних засад і методів професійної орієнтації в закладах вищої освіти	20
1.3 Аналіз досвіду професійної орієнтації в закладах вищої освіти США, Англії, Польщі	26
1.4 Аналіз досвіду професійної орієнтації в закладах вищої освіти України	33
Висновки до розділу 1	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 1	39
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСАД ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ БАКАЛАВРАТУ	46
2.1 Результати дослідження організаційно-педагогічних засад професійної орієнтації в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова	46
2.2 Рекомендації щодо покращання професійної орієнтації в закладах вищої освіти	78
Висновки до розділу 2	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 2	84
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	86
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Україна переживає час освітніх, економічних, соціокультурних, зовнішньо-інтеграційних реформ. Один з рушійних факторів трансформаційного процесу – це кадровий потенціал, тому підготовка компетентних спеціалістів, зокрема, в закладах вищої освіти в Україні знаходиться під пильним контролем держави, активно досліджується вітчизняними та зарубіжними науковцями.

Студентський вік – це період бурхливого інтелектуального та творчого розвитку, активного пізнання себе та навколишнього світу, прийняття перших важливих та самостійних рішень. Молоді люди 17–24 років сповнені енергії, вони мають можливості, мрії, надії і достатньо часу для їх реалізації. Цей віковий період – найкращий час для вибору професійного напрямку. «Що обрати?», «В якому напрямку рухатися?», «Як не помилитися?» – ці питання є природними і надзвичайно важливими, відповісти на них не можна без таких практичних речей, як розуміння власних можливостей і вимог ринку праці, вимог роботодавців, економічних законів бізнесу. Не завжди одразу стає зрозуміло, що неправильні відповіді, невважені рішення на цьому етапі призводять до неефективного використання найбільш продуктивних років, що виражається в зменшенні мотивації до навчання, втрати цікавості до отриманої професії. За даними державної служби зайнятості України спостерігаються такі тенденції щодо кількості безробітних громадян працездатного віку: у першому півріччі 2019 року 1 528 000 осіб офіційно зареєстровані як безробітні. Розподіл за віковими категоріями показує, що найвищий рівень безробіття (15,6%) спостерігається в віковій групі 15–24 років, другий за величиною показник – це відсоток безробітних у віці 25–29 років (серед яких випускники закладів вищої освіти) – 8,8%. Для порівняння, рівень безробіття в віковій групі 30–34 років становить 7,6%, у віці 35–39 років – 7,8%, а загальний рівень безробіття складає 8,4% [55]. За інформацією Департаменту освіти і науки в Одеській області, Державної служби статистики та Державної служби зайнятості, в Україні на момент написання цієї роботи не ведеться облік працевлаштованих та непрацевлаштованих випускників закладів вищої освіти, тому наразі немає

можливості дослідити зазначені показники більш досконально. Очікується, що ця ситуація буде змінюватися, оскільки працевлаштування випускників стає одним з ключових показників оцінювання якості освіти [17].

Причинами безробіття в віковій групі 15–24 роки визначаються відсутність професійного досвіду, психологічна невпевненість у собі як спеціаліста, завищені вимоги вчорашніх студентів та їх невідповідність пропозиціям роботодавців, низька конкурентоздатність та небажання займатися професією [1]. За словами Олександра Яреми, заступника міністра молоді та спорту, «ми маємо ситуацію, коли молоді люди завершують навчання в учбових закладах й не розуміють, що робити далі, й часто такий вибір за них роблять інші. Й відповідно, відсутнє чітке уявлення про професію, про те, чого можна досягнути в цій професії, яку кар'єру збудувати... ми це бачимо з опитувань, більше 50% випускників вузів працюють не за спеціальністю. За даними державної служби зайнятості, майже 60% безробітних – з вищою освітою...» [6]. Така ситуація із працевлаштуванням призводить до того, що випускники ЗВО психологічно страждають від відсутності особистого зростання, від неспроможності отримати дорогоцінний досвід, внаслідок чого вони втрачають мотивацію для подальшого особистісного росту [62].

Як зазначають дослідники, особистісні конфлікти, пов'язані із неправильним вибором професії, в момент, коли стають статистично значущими, перетворюються на соціально значущі, виходять за межі суто особистих проблем. Наочно виявляються їх економічні наслідки [3], для ілюстрації яких наведемо такі дані: у 2017 році в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова за рахунок держави навчалася 3165 студентів [15]. У той же період відповідна вартість навчання одного студента становила 30,6 тис. грн [27], причому у 2019 році ця сума збільшилася до 46,5 тис. грн [28]. Підсумовуючи, у 2017 році витрати держави на освіту склали 96 млн. 950 тис. грн. Ці витрати можуть бути враховані як такі, що використовуються ефективно, тільки якщо випускники знаходять роботу після завершення навчання, бажано, у своїй галузі. Але, за словами О. Шарова, генерального директора Дирекції вищої освіти та освіти дорослих МНС,

«сьогоднішні випускники ЗВО не готові до конкретного місця роботи (хоча цілком можуть відповідати критеріям освіти), випускники вищих навчальних закладів не працюють у своїй галузі» [40].

Наведені статистичні та економічні дані, причини, що призводять до особистісних та загальнодержавних наслідків, не можуть бути проігноровані. Тому питання правильного вибору професії, мотивації, професійного зростання допомагає вирішувати професійна орієнтація. Це поняття може помилково асоціюватися *лише* з середньою освітою, але згідно з визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), «Профорієнтаційна орієнтація – це послуги, призначені для надання допомоги людям будь-якого віку і в будь-який момент протягом усього життя, щоб зробити освітній, професійний вибір та керувати своєю кар'єрою» [67]. Таке визначення підтверджує нашу думку та думку інших дослідників.

Дослідження наукових джерел на тему професійної орієнтації молоді дало можливість визначити, що це питання залишається актуальним та досліджується як іноземними, так й українськими вченими.

Важливість професійної орієнтації в цілому, її потужний вплив на особистість та цінність з точки зору соціального-економічного розвитку країни стала предметом дослідження вчених: Б. О. Федоришин, Н.С. Пряжніков і Е.Ю. Пряжнікова, О.В. Козловський, В.В. Синявський, М.І. Борисенко, І.Ю. Беганська, Ю.М. Маршавін, Є.В. Єгорова, Т. Хулей, В. Додд, К.Ф. Грінер, Н.А. Горбач, Н.І. Вершинська, О.А. Кузьміна, інші іноземні, вітчизняні вчені.

Про необхідність продовження професійної орієнтації в закладі вищої освіти для досягнення більшої її ефективності говориться в працях Н.А. Тимошенко, М. Вена, Н.А. Фуад, К. Крішан, А.О. Колеснікова .

Дослідженням професійної ідентичності та самовизначення студентів займалися М.М. Бикова, С.А. Боровіков, Ю.А. Дорофеева, О.П. Макарова, У.С. Родигіна, О.Я. Романішина, В. Б. Синякова, Є.Л. Скворчевська.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до тематики, передбаченої планом науково-дослідної роботи

кафедри педагогіки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Університетська педагогічна освіта: історія, теорія і перспективи розвитку в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0107U003865). Автором досліджувався аспект проблеми, пов'язаний із особливостями організаційно-педагогічних засад професійної орієнтації студентів бакалаврату.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та емпірична перевірка актуальності створення в закладах вищої освіти сприятливих організаційно-педагогічних умов для професійної орієнтації студентів бакалаврату.

Мета роботи передбачає постановку та розв'язання таких завдань:

1. Проаналізувати основні поняття дослідження: «професійна орієнтація», «професійна орієнтація в закладах вищої освіти», «професійне самовизначення», «професійна ідентичність».
2. Проаналізувати організаційно-педагогічні засади та методи профорієнтації в закладах вищої освіти.
3. Вивчити міжнародний досвід професійної орієнтації в закладах вищої освіти.
4. Вивчити український досвід професійної орієнтації в закладах вищої освіти.
5. Дослідити на прикладі студентів бакалаврату 1–4 курсів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова причини вибору спеціалізації студентами, відношення студентів до майбутньої професії, стан їх професійної ідентичності, їх зацікавленість в отриманні професійної допомоги з професійної орієнтації.
6. Розробити методичні рекомендації щодо покращання професійної орієнтації в закладах вищої освіти.

Об'єкт дослідження – організаційно-педагогічні засади професійної орієнтації студентів бакалаврату.

Предмет дипломної роботи – проведення професійної орієнтації в закладах вищої освіти під час навчання студентів бакалаврату.

Методи дослідження: для досягнення поставленої мети нашого дослідження та виконання зазначених завдань застосовано такі методи:

1. *Теоретичні:* аналіз, систематизація, узагальнення наукової літератури з питань педагогічної доцільності проведення професійної орієнтації в закладах вищої освіти; метод систематизації теоретичних знань для розробки завдань дослідження; метод порівняльного аналізу різних визначень поняття «професійна орієнтація», «професійна ідентичність»; визначення й обґрунтування актуальності надання профорієнтаційної допомоги студентам бакалаврату.

2. *Емпіричні:* анкетування – для дослідження ставлення студентів Одеського національного університету імені І.І.Мечникова до питань вибору професії, виявлення типу їх професійної ідентичності та ставлення до проведення у закладах вищої освіти профорієнтаційних заходів; моделювання – для розробки і представлення методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності професійної орієнтації в закладах вищої освіти.

3. *Методи математичної статистики:* для обробки та інтерпретації результатів опитування, визначення кількісних залежностей між показниками, отриманими в результаті дослідження та їх аналізу.

Теоретичне значення магістерської роботи полягає в тому, що вона є внеском у дослідження питання актуальності професійної орієнтації у закладах вищої освіти України.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що дані, отримані в результаті емпіричного дослідження, можуть бути застосовані для прийняття організаційно-педагогічних, правових рішень для підвищення ефективності проведення профорієнтаційних заходів в закладах вищої освіти; для розробки та впровадження в освітню програму спеціального курсу для допомоги студентам із професійним самовизначенням та професійним плануванням.

Джерельною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Міністерства освіти та науки України, Державної служби зайнятості України; матеріали Одеської національної наукової бібліотеки, матеріали бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило визначити, що питання професійної орієнтації в закладах вищої освіти набуває особливої актуальності в зв'язку з реформою системи освіти в Україні, в основі якої, в тому числі, запровадження студентоцентрованого та компетентнісного підходу до професійної підготовки студентів, максимальна актуальність освітніх програм щодо вимог сучасного ринку праці та їх практична направленість.

Під час опрацювання вітчизняних та зарубіжних наукових джерел визначено основні поняття, пов'язані з професійною орієнтацією. Зокрема, професійна орієнтація в закладах вищої освіти визначена як комплекс педагогічних, психологічних, економічних, соціальних, медичних заходів, направлених на допомогу студентам щодо формування професійної самовизначеності та професійної ідентичності. Стан професійного самовизначення та професійної ідентичності – показники, що характеризують чітке бачення студентом себе як представника певної професії, усвідомлення ним перспектив розвитку в професії та її актуальності, соціальної значимості, відчуття ним правильності професійного вибору, задоволення від перспективи працювати за фахом.

Визначено, що процес професійної орієнтації в Україні регулюється державними нормативними документами, в тому числі Законом України «Про зайнятість населення», Концепцією державної системи професійної орієнтації населення, Положенням про організацію професійної орієнтації населення, Положенням про надання соціальних послуг з професійної орієнтації у державній службі зайнятості, Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається. Зазначені документи регламентують проведення професійної орієнтації в закладах вищої освіти всіх освітніх рівнів.

Виявлено основні методи професійної орієнтації в закладах вищої освіти, зокрема це надання студентам актуальної інформації про особливості професій, які вони здобувають, про можливості професійного розвитку, про наявні вакансії; тестування, анкетування на предмет виявлення вподобань та здібностей,

відповідності обраній професії, на встановлення типу професійної ідентичності тощо; групові та індивідуальні бесіди, консультації з питань навчання, стажування, працевлаштування тощо; презентації, майстер-класи, зустрічі із представниками галузей та роботодавцями.

Досліджено міжнародний та вітчизняний досвід з професійної орієнтації, що дало можливість визначити основні заходи професійної орієнтації, які можуть успішно використовуватися в закладах вищої освіти України, зокрема, в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова – це тестування на предмет відповідності обраній професії; періодичний моніторинг ставлення студентів до навчання та до обраної професії, до майбутнього працевлаштування; індивідуальні консультації студентів з приводу можливостей подальшого навчання та працевлаштування, зміни спеціалізації (за необхідності); інформування про актуальні пропозиції на ринку праці; організація зустрічей із роботодавцями тощо.

За допомогою анкетування вивчено відношення студентів бакалаврату 1–4 курсів навчання до свого професійного вибору, до організації професійної орієнтації в університеті, їх плани на майбутнє. Щодо мотивів вибору професії, то більшість студентів вважають обрану спеціальність своїм покликанням, що слід вважати позитивною тенденцією. Дослідивши зв'язок відношення до професії як до покликання та планів на професійне майбутнє, довелося встановити пряму залежність: студент, який вважає професію своїм покликанням, планує працювати за спеціальністю.

Також досліджено типи професійної ідентичності опитуваних та виявлено, що переважає нейтральний тип, за якого студенти не переживають яскраво негативних чи позитивних емоцій щодо майбутньої професії та проявляють середню активність щодо розвитку в рамках майбутньої професії. Студенти такого типу можуть змінити своє ставлення на активне чи пасивне, що залежить від внутрішніх мотиваційних факторів, від особистісних обставин та від зовнішніх факторів, зокрема, від організаційно-педагогічних засад професійної орієнтації в університеті. Проаналізовано відповіді на питання, що стосувалися

ставлення до професії, та визначено, що студенти в цілому позитивно відносяться до навчання, вважають, що це сприяє їх саморозвитку, вже починають планувати своє професійне майбутнє. Натомість, вважається за необхідне збільшення кількості студентів, впевнених в своєму професійному виборі, здатних бачити доцільність навчання в закладі вищої освіти та перспективу для саморозвитку.

Дослідження дозволило виявити, що більшість студентів потребують допомоги з професійної орієнтації в університеті, при цьому недостатньо проінформовані про наявність в університеті відділу сприяння працевлаштуванню. Види допомоги з професійної орієнтації, які більшість студентів відмітили як такі, що необхідно отримувати в університеті, – це інформація про наявні вакансії, можливість практичного досвіду, спецкурс на тему ефективного пошуку роботи, ярмарки вакансій, тестування, консультування щодо вибору професії.

В рамках дослідження розроблено рекомендації, направлені на покращення професійної орієнтації в закладах вищої освіти. Під час розробки рекомендацій враховані результати вивчення досвіду університетів США, Англії, Польщі, України, які дали змогу визначити методи профорієнтації, актуальні для сучасних закладів вищої освіти. Серед них – тестування на предмет відповідності обраній професії; періодичний моніторинг ставлення студентів до навчання, до обраної професії та до майбутнього працевлаштування; індивідуальні консультації для студентів з приводу можливостей подальшого навчання та працевлаштування, зміни спеціалізації; надання інформації про актуальні пропозиції на ринку праці; введення до освітніх програм спеціального курсу, під час прослуховування якого студенти можуть отримати, зокрема, теоретичні знання з питань законодавства в сфері працевлаштування та організації власної справи, отримати практичні навички з пошуку роботи чи напрямів стажування, з підвищення кваліфікації, проходження перших інтерв'ю з роботодавцями тощо.

Професійна орієнтація в закладах вищої освіти – важливий аспект професійної підготовки фахівців, який дає можливість молодій людині не тільки здобути необхідні вміння та навички, напрацювати перший практичний досвід, а й краще зрозуміти свої можливості та здібності, підвищити мотивацію до

здобуття професії, навчитися співставляти свої очікування щодо майбутньої професії із реальною ситуацією на ринку праці, навчитися планувати професійне майбутнє та відчувати готовність до професійної самореалізації.

АНОТАЦІЯ

Шхалахова Н.О. «Організаційно-педагогічні засади професійної орієнтації студентів бакалаврату» – кваліфікаційна магістерська робота. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, 2019. 100с.

Дипломна робота магістра Шхалахової Надії Олександрівни спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки», спеціалізації «Освітній менеджмент у вищій школі» (Одеського національного університету імені І.І.Мечникова) присвячена організаційно-педагогічним засадам професійної орієнтації студентів бакалаврату.

Під час написання магістерської роботи досліджено основні поняття, пов'язані з професійною орієнтацією студентів бакалаврату: «професійна орієнтація», «професійна орієнтація в закладах вищої освіти», «професійне самовизначення», «професійна ідентичність». Визначено основні методи професійної орієнтації в закладах вищої освіти. Вивчено міжнародний та український досвід закладів вищої освіти з професійної орієнтації, проведено дослідження відношення студентів бакалаврату до свого професійного вибору, до організації професійної орієнтації в університеті, до планів на майбутнє, визначено типи професійної ідентичності опитуваних студентів.

На основі даних дослідження розроблено рекомендації щодо покращання професійної орієнтації в закладах вищої освіти.

Ключові слова: професійна орієнтація, методи професійної орієнтації, студенти бакалаврату, заклади вищої освіти, професійне самовизначення, професійна ідентичність

SUMMARY

Shkhalakhova N.O. The Organizational and Pedagogical Bases of BA's Professional Career Guidance – the Master's thesis. Odessa National I.I.Mechnikov University, Odessa, 2019. 100 p.

The Master's thesis by Shkhalakhova Nadiia Oleksandrivna, the field of specialization is 011 «Educational and pedagogical sciences», the specialty is «Educational management in higher education institutions» (Odessa National

I.I.Mechnikov University) is dedicated to the Organizational and Pedagogical Bases of BA's Professional Career Guidance.

The basic concepts related to the career guidance of BA's such as career guidance, career guidance in higher education institutions, professional self-determination, professional identity were explored during the working on the Master's thesis. The main career guidance methods were determined. The international and Ukrainian experience of higher education institutions on career guidance was studied. The research of the undergraduate students' attitude to their professional choice, to the organization of career guidance at university, to their plans for the future, the types of professional identity of the interviewed students were determined.

Based on the research data, the recommendations for increasing of the efficiency of career guidance measures in higher education institutions were developed.

Key words: career guidance, career guidance methods, BA's, undergraduates, higher education institutions, professional self-determination, professional identity